

16. Отчет проф. Ю.А. Кулаковского о его археологических разследованиях в Крыму в 1895 году (Из Отчета Императорской Археологической Комиссии за 1895 г., стр. 117–124) – Ю.А. Кулаковский. – 8 с.

17. Кулаковский Ю. Керченская христианская катакомба 491 года / Ю.А. Кулаковский. – 30 с.

Арасланова С.Н. Археолог Юлиан Кулаковский: современная историография

Статья посвящена известному научному деятелю Ю.А. Кулаковскому и его достижениям в сфере археологии. Рассматриваются взгляды и оценки современных историков относительно личности археолога. Определяется вклад Ю.А. Кулаковского в развитие исторической науки.

Ключевые слова: Юлиан Кулаковский, археолог, историография.

Araslanova S.M. Archaeologist Yulian Kulakovskiy: modern historiography

The article is devoted to the known scientist Yulian A. Kulakovskiy and his achievements in the field of archaeology. Looks and estimations of modern historians are examined, in relation to the figure of archaeologist. The contribution of Yu.A. Kulakovskiy to development of historical science is determined.

Key words: Yulian Kulakovskiy, archaeologist, historiography.

15.03.2014 р.

УДК 908 : 929 (477.51) Ю. Виноградський

Н.О. Бойко

**ВАРШАВСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ
СОСНИЦЬКОГО КРАЄЗНАВЦЯ
Ю.С. ВІНОГРАДСЬКОГО**

У статті розглядається варшавський період життя сосницького краєзнавця Ю.С. Виноградського (1897–1915 рр.). Визначено основні напрямки його діяльності під час перебування у Варшаві.

Ключові слова: краєзнавство, Судова палата, варшавський період, Товариство історії, філології та права при Варшавському університеті.

Ю.С. Виноградський (1873–1965) – краєзнавець, історик, архівіст, фундатор Сосницького краєзнавчого музею [1, 428]. Він зробив вагомий внесок у вивчення історичного минулого Чернігово-Сіверщини.

Наразі особистість та науковий доробок Ю.С. Виноградського відомі передусім вітчизняним історикам, археологам, місцевим краєзнавцям. Переважну більшість публікацій становлять невеликі за обсягом статті, розміщені у місцевій пресі. Слід зауважити, що значна їх частина була написана ще за радянської доби. Попри свою інформативність, вони містять ряд ідеологічних перекручень. Наприклад, В. Дрозд акцентує увагу на сподівання, які покладав Ю.С. Виноградський на

революцію 1917 р. і як у роки фашистської окупації мужньо оберігав найцінніші експонати Сосницького краєзнавчого музею – праці В. Леніна [2].

Публікації у фахових виданнях надають інформацію про наукову діяльність краєзнавця. Одну з перших характеристик його наукового доробку можна знайти у статті вчителя історії Л. Сороки «Слово про ентузіаста-краєзнавця», вміщеній у журналі «Народна творчість та етнографія». Цей нарис був написаний ще за життя Ю.С. Виноградського, тому містить відомості, що дозволяють краще зрозуміти особистість краєзнавця від дитячих до сучасних авторів років [3, 58–60]. Ґрунтовний аналіз наукової діяльності дослідника навів В. Петров у публікації «Краєзнавець Ю.С. Виноградський», вміщеній в «Українському історичному журналі» за 1966 р. Порушене дослідником питання про публікацію праць Ю.С. Виноградського окремим виданням залишається актуальним і нині [4, 116–117].

У незалежній Україні увага до особистості Ю.С. Виноградського відроджується. Він згадується у роботах енциклопедичного характеру як стосовно Сосниччини [5; 6], так і стосовно краєзнавців загалом. Про Ю. С. Виноградського писали чернігівські науковці О.Б. Коваленко, В.В. Ткаченко, Л.В. Ясновська, В.М. Пригоровський [1; 7; 8; 9; 10; 11; 12]. Цікаві свідчення про Ю.С. Виноградського вміщено у нарисі І. Дяченка. Вони ґрунтуються на власних спогадах автора, а також його батька – Ф. Дяченка – близького друга та сусіда краєзнавця. Ці спогади були оприлюднені у циклі публікацій у газеті «Радянський патріот», приуроченій 70-річчю створення Сосницького краєзнавчого музею імені Ю.С. Виноградського [13]. Нарис має публіцистичний характер, однак проливає світло на низку епізодів з життя дослідника, які не зустрічаються в інших джерелах. Особливий наголос зроблено на нерозумінні, яке відчував дослідник, особливо наприкінці свого життя, з боку нового керівництва музею та місцевої влади.

Чимало робіт, присвячених Ю.С. Виноградському, підготував М.П. Адаменко, який особисто був знайомий з краєзнавцем. Нещодавно з'явилася публіцистична праця М.П. Адаменка «Володар казкових скарбів», яка вміщує чимало біографічних матеріалів про Ю.С. Виноградського, його рукописи. Дослідник запровадив до наукового обігу чимало джерел, які дозволяють детальніше зрозуміти певні факти біографії краєзнавця. Усі вони супроводжуються коментарем автора, який часто по-новому трактує певні епізоди життя дослідника [14].

Проте біографія Ю.С. Виноградського понині містить чимало «білих плям». Зокрема, малодослідженою сторінкою його життєпису наразі залишається варшавський період. Побіжно про перебування Ю.С. Виноградського у Варшаві згадують автори більшості біографічних публікацій,

детальніші відомості містить автобіографія краєзнавця та робота В. Пригоровського «Залюблений в землю Сіверську» [15; 12, 7–8]. Втім, ґрунтовне дослідження проблеми наразі відсутнє.

У статті здійснено спробу поглиблено проаналізувати варшавський період життя краєзнавця. З цією метою залучено нововиявлені матеріали варшавських архівів та Пам'ятних книг, що зумовлює наукову новину дослідження.

Юрій Степанович Виноградський народився 23 квітня 1873 р. у м. Сосниці Чернігівської губернії [12, 4]. Юрій (церковне ім'я Георгій) був найменшим сином сосницького священника Стефана (Степана) Пилиповича Виноградського. У родині було шестеро синів. Слід відзначити, що усі вони здобули освіту у вищих та середніх навчальних закладах. Найстарший – Миколай (1859 р. н.) – закінчив православний Демидівський юридичний ліцей, згодом перебував на державній службі у Санкт-Петербурзі. Василь Степанович Виноградський (1862 р. н.) закінчив Демидівський ліцей, Федір (1864 р. н.) був випускником Чернігівської духовної семінарії. Олександр Степанович Виноградський (1866 р. н.) закінчив Сосницьке повітове училище. Михайло Степанович (1868 р. н.) навчався у Чернігівській духовній семінарії, по закінченні якої продовжив освіту у Київському університеті святого Володимира. Найменшим сином був Георгій (Юрій) [16, 37; 17, арк. 17–19].

Після закінчення Сосницького парафіяльного училища Ю.С. Виноградський навчався у Чернігівській чоловічій гімназії. Четвертий рік навчання він провів у Петербурзькій шостій гімназії, куди переїхав за сімейними обставинами. За рік по тому юнак повернувся до Чернігова. Тут він продовжив навчання у п'ятому класі місцевої гімназії [18, арк. 2].

Вищу освіту Ю.С. Виноградський здобув у Київському університеті Св. Володимира у 1892–1896 рр. Паралельно слухав лекції з історії та філології. Час, що залишався після лекцій і репетиторства, віддавав краєзнавству, філології, історії. Канікули проводив у подорожах, збираючи фольклорні та етнографічні матеріали [19, 4].

Після закінчення університету майбутній краєзнавець був направлений на службу до Варшавської судової палати [12, 7–8]. Це підтверджується даними Пам'ятних книг Варшавського судового округу. Вони засвідчують, що з 1897 р. Ю.С. Виноградський перебував на державній службі по судовому відомству, спочатку як молодший кандидат на посаду у Судовій палаті, а вже наступного року Георгій (Юрій) став помічником секретаря Судової палати [16, 13; 20, 12]. З 1907 р. Ю.С. Виноградський був членом Петроковського окружного суду [21, 122; 22, 85]. Троє братів Виноградських згадуються у списках

виборців до російської Державної Думи 1907 р. від російського населення м. Варшави. Цікаво, що Георгій Степанович та Микола Степанович Виноградські мешкали разом за адресою вул. Кошикова і належали до виборців першого округу, а ще один брат – Михайло Степанович жив у будинку 22 по вул. Каліката й належав до Третього виборчого округу. Слід зауважити, що усі троє братів проходили виборчий ценз, оскільки перебували на службі [23, арк. 43, 46, 68, 91 зв, 71 зв., 94 зв.].

Згодом Ю.С. Виноградський продовжив службу у Варшавському окружному суді, але вже на посаді члена цього суду. Установа розташовувалась на вул. Медовій [24, 9].

Джерела засвідчують, що не лише Ю.С. Виноградський, а і його брати також певний час мешкали на польських землях. Усі вони служили у судовому відомстві й мали стабільне кар'єрне зростання. Зокрема, Микола Степанович з 1907 р. був членом Варшавської судової палати [21, 45]. З 1905 р. Михайло Степанович став членом Варшавського окружного суду [21, 50]. Василь працював на службі у Люблінському окружному суді у 1895–1897 рр. [16, 60]. Федір Степанович працював у Любліні спочатку як суддя мирового з'їзду Другого округу Люблінської губернії [19, 64], з 1901 р. був гминним суддею Холмського повіту Мирового суду Першого округу Люблінської губернії [25, 71]. У 1907 р. він офіційно вступив на державну службу [21, 116]. З 1911 р. Ф.С. Виноградський працював секретарем іпотечного відділу при мирових суддях Першого округу у м. Люблін [22, 79]. Донька Миколи Степановича Ніна Миколаївна згадується в Адрес-календарях м. Варшави у 1911–1913 рр. на посаді вчительки французької мови у чоловічій шестикласній протогімназії (пізніше – сьома Варшавська чоловіча гімназія), яка розташовувалась на вулиці Золотій, 53. Вона мешкала разом зі своїм батьком [26, 151, 263; 27, 148, 260].

Окрім успішної професійної діяльності, Ю.С. Виноградський знаходив час і для краєзнавчої роботи. Зокрема, у автобіографії дослідник згадував, що під час перебування у Варшаві він працював у архівах, бібліотеці й читальні, де вивчав матеріали з історії та етнографії Чернігівщини. Крім того, він був обраний до Товариства історії, філології та права при Варшавському університеті [28, арк. 1 зв.–2]. На думку його засновників, наукові товариства з окремих спеціальностей належали до суспільно необхідних закладів, які сприяли теоретичній і практичній розробці та втіленню в життя різноманітних наукових знань. До їх числа вони відносили товариства історії, філології, права, медицини тощо. Всі існуючі товариства мали майже однакову мету: особистісне зближення та взаємодія, особистісний обмін та спільна розробка наукових питань представниками теоретичних і практичних

знань – професорами, вченими, письменниками та представниками різних професій – педагогами, суддями, медпрацівниками тощо [28, арк. 50].

Товариство історії, філології та права при Варшавському університеті було засноване 24 листопада 1900 р., і вже 30 вересня 1901 р. розпочало свої засідання [28, арк. 1]. Фактично Товариство являло собою два самостійних товариства – історико-філологічне та юридичних наук [28, арк. 1].

Засідання Товариства, крім вакаційного часу, відбувалися не рідше двох разів на місяць. Наприклад, упродовж 1904 р. їх було 17. Значна кількість цих засідань присвячувалася читанню доповідей з різноманітних педагогічних питань, які після цього підлягали уважному обговоренню присутніми членами-педагогами та професорами [28, арк. 50].

Спочатку Товариство нараховувало лише 21 учасника, які стали його засновниками. Станом на 1904 р. кількість його членів налічувала близько 200 осіб (185 дійсних, 1 почесний та 1 член-співробітник). До його складу входили, окрім професорів історико-філософського та юридичного факультетів, головним чином, представники педагогічної та судової галузей (мирові судді, члени окружного суду та Судової палати). Одночасно з чисельністю Товариства розвивалась його наукова діяльність. Зокрема, починаючи з вересня 1901 р. до січня 1904 р., було проведено 42 засідання, під час яких зроблено 69 наукових доповідей та повідомлень. Окрім того, Товариство видало два збірники праць. Його кошти складались переважно із членських внесків, тому воно мало постійні проблеми з фінансуванням.

З-поміж задач, поставлених Товариством, було здійснення наукових експедицій для вивчення діалектів, для збору матеріалів з місцевої археології, етнографії, загального права тощо, а також видання праць своїх членів. Зокрема, видавалися «Записки Товариства історії, філології та права при Імператорському Варшавському університеті» [28, арк. 142].

У Варшаві у 1906 р. Ю.С. Виноградський закінчив першу наукову роботу «До діалектології Задесення», яка ґрунтувалась на особистих спостереженнях та записках науковця, розпочатих ще у 1889 р. Проте ця робота вийшла друком лише у 1928 р. [15, 1 зв.–2].

У 1915 р. Ю.С. Виноградський був евакуйований до України, де продовжив плідну краєзнавчу діяльність спочатку у Чернігові, а починаючи з 1920 р., – у Сосниці у створеному ним краєзнавчому музеї, який діє понині.

Таким чином, можна констатувати, що варшавський період життя, з одного боку, сприяв професійному зростанню Ю.С. Виноградського та його чотирьох братів як юристів. З іншого боку, Ю.С. Виноградський не припиняв краєзнавчих пошуків. Зважаючи на те, що натоді Варшава

була значним науковим центром, це відіграло важливу роль у розвитку його як науковця. Отже, саме у варшавський період життя відбулося остаточне окреслення кола наукових інтересів Ю.С. Виноградського.

Посилання

1. Коваленко О.Б. Виноградський Юрій Степанович / О. Б. Коваленко // Енциклопедія сучасної України. Т. IV. – К.: Національна академія наук України. Наукове товариство ім. Шевченка, Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. – С. 428.
2. Дрозд В. Подих віків / В. Дрозд // Комсомолец Чернігівщини. – 1961. – 16 липня.
3. Сорока І.Л. Слово про ентузіаста – краєзнавця / І.Л. Сорока // Народна творчість та етнографія. – 1964 – С. 58–60.
4. Петров В.П. Краєзнавець Ю.С. Виноградський / В.П. Петров // Український історичний журнал. – 1966. – № 1. – С. 116–117.
5. Бойко В.М. Сосниця – європейське місто / В.М. Бойко, В.М. Пригоровський [Сіверянський інститут регіональних досліджень, Ред. кол. С.В. Леп'яко (голова ред.) та ін.]. – Чернігів: Видавесь Лозовий В.М., 2010. – 64 с.
6. Сосниця і Сосниччина на хвилях віків [Авт.-упоряд. М.П. Адаменко та ін.]. – К.: Український центр духовної культури, 2005. – 236 с.
7. Коваленко О.Б. Виноградський Юрій Степанович / О.Б. Коваленко, В.В., Ткаченко, Л.В. Ясновська // Репресоване краєзнавство (20–30-ті роки). – К.: Рідний край, 1991. – С. 335–336.
8. Коваленко О. На варті духовних скарбів України: архівісти Чернігівщини 20–30-х рр. / О. Коваленко // Сіверянський літопис. – 1999. – № 2. – С. 106–107.
9. Ткаченко В.В. Історичне краєзнавство: Чернігово-Сіверщина у перше повоєнне двадцятиріччя / В. В. Ткаченко: [Навч. посіб.] – К.: Знання, 2007. – 215 с.
10. Ткаченко В.В. Ю.С. Виноградський про археологічні роботи Сосницького історико-краєзнавчого музею (1920–1955рр.) / В.В. Ткаченко, Л.В. Ясновська // Минуле Сосниці та її околиць [Редкол. О.Б. Коваленко (відп. ред.) та ін.]. – Чернігів, 1990. – С. 14–15.
11. Ясновська Л. Старожитності IX–XIII ст. Мізинської округи / Л. Ясновська // Сіверянський літопис. – 2008 – № 6. – С. 30–34.
12. Пригоровський В. Залюблений у землю Сіверську (Ю.С. Виноградський): [історико-краєзнавчий нарис] / В. Пригоровський. – Чернігів, 2004. – 56 с.
13. Дяченко І. Творець відкритої книги / І. Дяченко // Радянський патріот. – 1990. – 19 червня. – С. 2; 26 червня. – С. 3; 5 липня. – С. 3; 12 липня. – С. 3; 19 липня. – С. 3.
14. Адаменко М.П. Володар казкових скарбів / М.П. Адаменко. – Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 288 с.
15. Виноградський Ю.С. Автобіографія // Сосницький краєзнавчий музей імені Ю.С. Виноградського, інв. № 855, 3 арк.
16. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1898 р. – Варшава: Типография К. Ковалевского, 1898. – 256 с.
17. Державний архів Чернігівської області, ф. 458, оп. 1, спр. 6, 22 арк.
18. Інститут рукопису Національної бібліотеки України НАН України ім. В.І. Вернадського, ф. 123, спр. 358, 2 арк.
19. Линюк Л. «Працю я поставив в основу життя» / Л. Линюк // Деснянська правда. – 1990. – 14 липня. – С. 4.
20. Памятная книжка (книга) Варшавского судебного округа на 1899 р. – Варшава: Типография К. Ковалевского, 1899. – 228 с.
21. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1910 р. – Варшава: Типография при канцелярии варшавского генерал-губернатора, 1910. – 351 с.

22. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1912 г. – Варшава: в губернской типографии, 1912. – 266 с.
23. Державний архів міста Столичного Варшави, ф. 1131, спр. 7, арк. 43, 46, 68, 71 зв., 91 зв., 94 зв.
24. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1914 г. – Варшава: в губернской типографии, 1914. – 282 с.
25. Памятная книга Варшавского судебного округа на 1902 г. – Варшава: типография К. Ковалевского, 1902. – 338 с.
26. Адрес-календарь г. Варшавы на 1911 г. – Варшава, 1911.
27. Адрес-календарь г. Варшавы на 1913 г. – Варшава, 1913.
28. Державний архів міста Столичного Варшави, ф. 214, спр. 1111, 190 арк.

Бойко Н.А. Варшавский период жизни сосницкого краеведа Ю.С. Виноградского

В статье рассматривается варшавский период жизни сосницкого краеведа Ю.С. Виноградского (1897–1915 гг.). Определены основные направления его деятельности во время пребывания в Варшаве.

Ключевые слова: краеведение, Судовая палата, варшавский период, Общество истории, филологии и права при Варшавском университете.

Boiko N.O. Warsaw's period of life investigator of local history from Sosnytsia Y. Vynohradskyy

The article deals with the Warsaw's period of investigator of local history from Sosnytsia Y. Vynohradskyy (1897–1915). The main directions of his activities during his living in Warsaw are investigated

Key words: local history studies, the Law Chamber, Warsaw's period, the Society of History, Philology and Law at Warsaw University.

15.03.2014 p.

УДК 94 (477.51) П. Дорошенко «1858/1919»

О.О. Хаценко

**ЗЕМСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ
П.Я. ДОРОШЕНКА**

Стаття присвячена аналізу діяльності П.Я. Дорошенка (1858–1919) у Глухівському повітовому та Чернігівському губернському земських зібраннях.

Ключові слова: П.Я. Дорошенко, губернія, комісія, пансіонат, земство, гласний.

Петро Якович Дорошенко (1858–1919) – відомий громадський і культурний діяч Чернігівщини, знавець і колекціонер українських старожитностей. Деякі аспекти його життя та діяльності відображені у працях Г. Кураса [1] та Г. Петрова [2]. Втім, вони не висвітлюють усі аспекти його багатогранної праці, зокрема, земської. У даній статті зроблено спробу висвітлити саме цю проблему.

П.Я. Дорошенко народився 22 листопада 1858 р. на х. Дорошенків Глухівського повіту Чернігівської губернії у відомій козацько-старшинській родині. Його дитячі роки пройшли в Глухівському повіті. Середню освіту він здобув у Новгород-Сіверській гімназії, а потім навчався на медичному факультеті Київського університету Св. Володимира. Закінчивши у 1884 р. університет з дипломом хірурга, П.Я. Дорошенко повернувся на Глухівщину й оселився в рідному Глухові, де почав працювати повітовим земським лікарем.

Зазначимо, що П.Я. Дорошенко ніколи не ухилився від участі у громадському житті міста, губернії. З 1890 р. виборцями Глухівського повіту він обирався повітовим земським гласним упродовж багатьох років і брав активну участь у роботі численних земських комісій [2].

Найбільш плідною була діяльність П.Я. Дорошенка у роботі медичної комісії повітового земства. У вересні 1899 р. Глухівське повітове земське зібрання доручило йому керувати будівництвом інфекційного відділення лікарні у Глухові. П.Я. Дорошенко запропонував доповнити затверджений план робіт зобов'язковим розміщенням вентиляції і центральної труби. На будівництво були виділені кошти в розмірі 6680 крб. [3, 270].

16 вересня 1899 р. на засіданні медичної комісії розглядався проект розміщення дезінфекційної камери з паровиком у лікарні, у яких місто мало неабияку потребу. Для улаштування камери П.Я. Дорошенко запропонував виділити кошти у розмірі 2050 крб. з тією умовою, що половину вартості робіт, тобто 1025 крб., закласти в кошторис 1900 р., а другу половину мало профінансувати місто [3, 271].

Глухівське земство щороку збільшувало витрати на медикаменти. Так кошторисом 1899 р. на їх придбання було передбачено 6000 крб. проти 5345 крб. у 1898 р. Гласні П.Я. Дорошенко і Я.С. Тарасов внесли пропозицію зібрати всіх земських лікарів, а також всіх лікарів Глухова, щоб визначити потребу у необхідних недорогих медикаментах для Глухівського земства. 30 вересня 1900 р. голова земського зібрання В.П. Кочубей погодився на їх пропозицію, оскільки це зберігало матеріальну зацікавленість земських платників, і зобов'язав земську управу терміново почати закупівлю медикаментів за кордоном [4, 266].

П.Я. Дорошенко у 1903 р. брав участь у обговоренні питання про заснування санаторію для земських службовців Глухова. Але він висловив думку, що існування такого закладу в дачній місцевості недоцільне, оскільки вчителі, працюючи 7,5 місяців на рік, решту часу «дышат чистым воздухом в своих селениях». Він запропонував якщо й засновувати санаторій, то десь у Новгород-Сіверському повіті [5, 40].